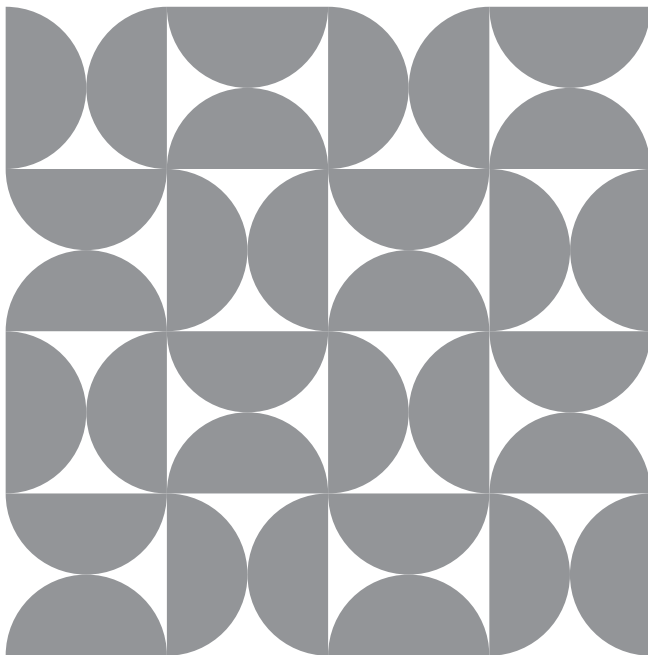


Bieke Purnelle

De geknevelde vrouw

Hoe macht en moraal het vrouwenlichaam bepalen



KARAKTERS

Filosofie en cultuurkritiek in zakformaat


ACADEMIA
PRESS

INLEIDING

Ik vertel je wellicht niets nieuws als ik zeg dat gendergelijkheid onder druk staat. Als dat toch een verrassing is, dan heb ik voornamelijk slecht nieuws te brengen. Je hebt ze natuurlijk wel gezien, de brallende macho's in maatpak, die gestaag de wereldmacht naar zich toe trekken. Je hebt gezien hoe ze mensenrechten bij het grof vuil zetten, migranten schofferen en deporteren, en zweren dat ze orde zullen scheppen in de chaos van de samenleving.

Autocratische leiders en hun steenrijke vazallen hebben de aanval geopend op iedereen die niet in deze 'orde' past of ze zou kunnen ondermijnen: critici, migranten, moslims, mensen van kleur, transpersonen, ecologisten en vrouwen.

Overall worden traditionele gendernormen ingezet als instrumenten om macht te consolideren en democratische waarden te ondermijnen. De actuele politieke en maatschappelijke context toont hoe diep patriarchale ideeën en structuren geworteld zijn in onze samenleving, hoe vurig we ook geloofden dat we ze konden afschudden met de nodige educatie en wetgeving.

Genderongelijkheid en een tanend democratisch ideaal zijn geen passanten die elkaar toevallig kruisen in tijd en ruimte, maar ze hebben elkaar nodig. Het beteugelen van de zelfbeschikking van vrouwen en het bedreigen van hun fysieke integriteit zijn niet zomaar ingegeven door conservatieve denkbeelden en idealen, maar maken deel uit van een bitsige en ongelijke politieke machtsstrijd. De uitkomst van die strijd is hoogst onzeker.

‘Het persoonlijke is politiek’ – een slogan die tijdens de tweede feministische golf van de jaren zestig werd geboren, is vandaag opnieuw relevant, wie weet zelfs relevanter dan ooit.

Die jaren zestig werden getekend door wat genoegzaam ‘de tweede feministische golf’ wordt genoemd, een beweging die gepaard ging met luide en fundamentele kritiek op de patriarchale samenleving. Seksueel geweld, abortus, reproductieve rechten en vrouwelijke seksualiteit waren prangende thema’s. De essentie van de slogan valt samen te vatten als volgt: de ontevredenheid van vrouwen was geen optelsom van persoonlijke en individuele problemen, maar structureel en maatschappelijk verankerd, een gevolg van patronen, en daarom dus politiek. Ook in 1969 omvatte de slogan een radicale visie omdat ze geen persoonlijke, individuele vooruitgang

nastreefde, maar niet meer of minder dan systeemverandering.

Die visie, dat niet enkel de mensen en hun denken en handelen moeten veranderen, maar de systemen en structuren waarbinnen ze dat doen, is intussen door velen gearhiveerd als achterhaald, terwijl ik van mening ben dat ze actueler is dan ooit. Ze valt lastig te verdedigen in individualistische tijden, ook al toont ze haar gelijk op de meest verontrustende wijze.

In een hyperliberale samenleving wordt ongelijkheid gemakshalve beschouwd als een individueel probleem in plaats van een structureel probleem. Je bent zelf verantwoordelijk voor je leven en iedereen heeft gelijke kansen, als je maar hard genoeg je best doet. Bovendien heeft de juridische verankering van heel wat feministische eisen een keerzijde: we zijn gaan geloven dat vrijheid en gelijkheid voldongen feiten en dus niet langer een strijdpunt zijn. Vrouwen hebben gelijke toegang tot onderwijs en werk, zijn economisch onafhankelijk en worden beschermd door wetten die hun fysieke veiligheid moeten garanderen. Waar zeuren ze dan nog over? Intussen wordt duidelijk dat niets ooit voor altijd is verworven, dat rechten nooit voldongen feiten zijn, maar uiterst fragiel en onderhevig aan politieke krachten en machten.

De realisatie van formele gelijkheid heeft ons gestuurd en doet velen geloven dat de kwestie gendergelijkheid is afgevlakt. Formele of juridische gelijkheid betekent dat de wet iedereen gelijk moet behandelen en dat de overheid geen onderscheid mag maken op basis van afkomst, geslacht, seksuele geaardheid enzovoort. Dit beginsel wordt op te veel plekken nog dagelijks geschonden, maar geldt in het Westen misschien wel als de belangrijkste politieke verwezenlijking ooit. Toch biedt het geen garantie voor reële en volledige gelijkheid. Formele gelijkheid is een basisvoorwaarde voor gelijke kansen, maar volstaat niet. Gelijkheid valt niet louter kwantitatief of juridisch te behalen.

Die gedroomde volledige en volwaardige gelijkheid lijkt vandaag verder weg dan tien jaar geleden.

Onze eerste reflex bij belangrijke politieke of maatschappelijke omwentelingen is analyseren. We zoeken verklaringen in demografie, sociologie, geschiedenis, geopolitiek en economische tendensen. Het lastige is dat daar veelal een en ander in ontbreekt. Dat heb je wel vaker met wetenschap en expertise die eeuwenlang exclusief of in hoofdzaak door een zeer beperkte groep van de bevolking – in dit geval: mannen, of nog preciezer: welgestelde witte mannen – werd bedreven. Zij kijken

naar de wereld vanuit hun mannenlichaam, met mannenogen en vanuit hun mannenperspectief. Kikkers en vogels hebben elk een ander perspectief, waar we zelfs een naam voor hebben bedacht. Dat vrouwen en mannen de wereld niet per se op dezelfde manier ervaren, is opnieuw een radicale gedachte.

Een van de eerste dingen die ik las op 6 november 2024, daags na de presidentsverkiezingen in de VS, was een socialmediapost van een Amerikaanse vrouw die in de school waar ze werkte een paar jongens 'Your body, my choice' had horen roepen naar de meisjes in de klas. Daarna een bericht van een andere vrouw, in een andere staat, die zichzelf 'verdoofd van angst' noemde. En nog eentje, die geen blijf wist met haar razernij. En nog een, en nog veel meer. Natuurlijk waren er ook boze mannen en ontgoochelde mannen, heel veel zelfs. Maar de vrouwen waren niet gewoon boos. Ze waren woest of verlamd. Vogels kunnen opstijgen en wegvliegen van hun roofdieren. Kikkers niet.

Onderzoekers gingen na wat de effecten waren van de eclatante zege van Trump op het internetgedrag ten aanzien van vrouwen, en stelden een exponentiële toename van neerbuigende en haatdragende taal vast.

Een deel van de berichten ging nog verder en omvatte expliciete bedreigingen met verkrachting en oproepen om ‘rape squads’ te vormen. Het onderzoeksteam liet optekenen dat die zorgwekkende toename van online haat zich ook vertaalde in offline aanvallen en agressie.

Die bedroevende tendens komt niet uit de lucht gevallen. Ze is het resultaat van jarenlang en gestaag opgestapelde misogynie die traag in alle naden van de samenleving is geslopen. Ideeën over vrouwen en gender die een decennium geleden als extreem werden beschouwd, heten vandaag ‘interessant’ of ‘prikkelend’ en wie ze uit, krijgt de ruimte om er uitvoerig over te debatteren. Het wereldwijde web blijkt een uiterst vruchtbare biotoop voor de ranzigste vrouwenhaat. De haters in kwestie worden slinks aangemoedigd door politieke actoren, die hun handen in onschuld wassen, want ze hadden het uiteraard nooit zo bedoeld.

Veel dingen die we weten, zijn latent aanwezig in ons bewustzijn. Ze liggen er geduldig te wachten tot iemand brutaal de vergeten lade opentrekt en we opgeschrikt worden door het wild opwaaiende stof dat ons de adem beneemt. Feministen happen sinds kort vaker naar adem dan een vis op het droge, niet enkel in de VS, maar overall.

Schijnbaar uiteenlopende dingen en kwesties zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, en de verbanden worden pas duidelijk wanneer we uitzoomen. Zoals je pas begrijpt hoe een wielervedstrijd verloopt wanneer je dronebeelden ziet die een overzicht bieden van wat er waar en wanneer gebeurt en hoe die feiten elkaar beïnvloeden. Heftige politieke verschuivingen zijn de lens waardoor je de werkelijkheid herbekijkt. Niets staat ooit op zichzelf.

De thema's van de tweede feministische golf zijn terug, zij het voorlopig zonder het optimisme en de strijdvaardigheid die deze periode kenmerkten. Abortus, fysieke integriteit, reproductieve rechten, seksualiteit – kortom: zelfbeschikking over hun eigen lichaam – zijn voor vrouwen vandaag geen vanzelfsprekendheid. Heel even wilde ik 'niet langer een vanzelfsprekendheid' schrijven, maar dat zou een leugen zijn. Ze zijn nooit vanzelfsprekend geweest, tenminste niet voor iedereen en niet overal, en altijd waren ze voorwaardelijk. Toch leek er lange tijd in het geprivilegieerde Westen een soort sociaal akkoord te bestaan dat deze dingen noodzakelijk waren om van gelijkwaardigheid te kunnen spreken en dat we ze onverminderd moesten nastreven. Dat akkoord is opgeschort, voor onbepaalde duur.

HYPERMASCULINITEIT

De electorale campagne van de Amerikaanse president Trump zinderde van de agressieve, hypermasculiene energie en liet weinig twijfels bestaan over de orde die hij en veel van zijn aanhangers wensen te herstellen: een orde waarin mannen hun rechtmatige plek bovenaan de maatschappelijke hiërarchie weer innemen, en waar vrouwen hun plaats onderaan de ladder kennen en niet betwisten. Daags na zijn eclatante overwinning vierden zijn aanhangers de triomf met de nieuwbakken slogan 'Your body, my choice,' een provocerende omkering van de pro-choice-slogan 'My body, my choice,' bedoeld om de autonomie van vrouwen en het streven ernaar te ridiculiseren. Bedoeld om vrouwen duidelijk te maken dat zelfbeschikking niet langer een recht is. De slogan, die dagenlang bleef resoneren op sociale media, op internetfora, in scholen en universiteitscampussen, is precies bedoeld zoals hij klinkt: vrouwen kunnen de hoop op fysieke zelfbeschikking het best laten varen.

Tegelijk vertelt hij sommigen onder ons weinig nieuws, in al z'n ongefilterde brutaliteit. Het schokkende is immers niet dat dit soort misprijzen voor vrouwen bestaat, noch hoe vlot het ingang vindt. Wie goed oplette, had het

al lang gezien, zoals je als fietser in de verte een vrachtwagen op je af ziet komen en instinctief weet dat je het best de berm in kunt duiken.

Hoofdschuddend aanschouwen we de evoluties aan de overkant van de Atlantische Oceaan, zodat we onszelf niet aan reflectie hoeven te onderwerpen. Zo hoeven we ons niet te bekommeren om schijnbaar minder agressieve en brutale evoluties dichterbij huis. In Europese landen met conservatieve regeringen staan reproductieve rechten en vrouwenrechten al jaren onder druk. De taal mag dan wat minder brutaal en ongefilterd lijken, de inhoud is wel degelijk alarmerend.

Met lede ogen aanschouwen we de gezwinde opmars van radicaal-conservatieve en extreemrechtse partijen en discours, die vooral aandacht trekken met hun antimigratieretoriek. Hun antigenderstandpunten staan minder in de spotlights. Antimigratie en antigenderdiscours zijn nochtans niet van elkaar los te maken. Ze komen allebei voort uit een ideologie die strikt conservatieve waarden en structuren nastreeft, met traditionele en afgebakende rollen voor vrouwen en mannen als pijlers van orde en beschaving.

De ideeën waarop dat discours rust, mogen dan oud en door de wetenschap achterhaald zijn, hun groeiende populariteit is zonder meer verontrustend. Hoeveel progressie feministische bewegingen sinds de negentiende eeuw ook wisten te verwezenlijken, eeuwenlang gereproduceerde normen en onderdrukkende idealen staan ontmoedigend stevig overeind.

REVANCHE EN CONTROLE

In het voorjaar van 2023 sprak goeroe Jordan Peterson voor een uitverkochte Lotto Arena, zijn eerste grote optreden in België. De Canadese psycholoog, door *The New York Times* 'de meest invloedrijke publieke intellectueel van de westerse wereld vandaag' genoemd, moet zowat de bekendste pleitbezorger zijn van traditionele mannelijkheid en draagt de badge van traditionalist en anti-feminist met zichtbare trots. Peterson is een internetster, gevolgd door 7,5 miljoen abonnees, en aan het hart gedrukt door conservatieve en rechtse volgers. Zijn boeken en lezingen zijn in hoofdzaak een pleidooi tegen liberaal hedonisme en een waarschuwing en handleiding tegen het verval van traditionele rollen en waarden, met orde en chaos als sleutelbegrippen. Alle substantiële hedendaagse problemen komen volgens hem voort uit chaos, die de orde bedreigt. Die gevaarlijke chaos ziet Peterson vooral in het bevragen en uitdagen van eeuwenoude mythen en normen, zoals de 'natuurlijke' rollen van mannen en vrouwen. Om chaos tegen te gaan, is het dus van cruciaal belang om die eeuwenoude rollen te herstellen. Alfamannelijkheid als remedie tegen de ondergang van de westerse beschaving.

Waar Jordan Peterson geprogrammeerd staat, vult hij de zalen met gemak. Zijn publiek bestaat in hoofdzaak uit witte mannen. Velen van hen vinden we terug in de *manosphere*, een geheel van online gemeenschappen van mannen die elkaar digitaal vinden in hun gedeelde vrouwenhaat en antifeminisme. Incels, Men Going Their Own Way (MGTOW), Men's Rights Activists (MRAs), Pick Up Artists (PUAs), alt-right YouTubers, NoFap users, Puerarchs, Alpha Dads... Cyberspace wemelt en gonst van de mannengemeenschappen die hun misogynie, holebifobe, transfobe en veelal ook racistische ideeën delen in veilige echokamers. Wat ze gemeen hebben, is het heilige geloof dat ze allemaal slachtoffers zijn van een globale samenzwering tegen mannen, een complot dat wordt aangevuurd door vrouwen, vooral de feministen onder hen, die mannen van hun rechten hebben beroofd. Deze 'mannenrechtenactivisten' stellen dat mannen een einde moeten maken aan de gynocentrische maatschappij waarin vrouwen de grootste macht zouden bezitten. Status, macht, kracht, prestige en hiërarchie vormen de belangrijkste tools om mannelijkheid te herdefiniëren volgens de evolutionaire biologie, met lichaamscultus en zelfhulpcultuur als meest in het oog springende methodes. In zijn boeken schrijft Peterson tips als:

Sta rechtop, met je schouders naar achteren.

Ruim je kamer op.

Stel jezelf heldere doelen.

Neem verantwoordelijkheid.

Focus op zelfontwikkeling.

Het klinkt allemaal als vaderlijk advies waar niemand wat tegen in kan brengen. Maar achter het retorisch gewiekste format vol constructieve tips schuilt een wereld- en mensbeeld waarin geen plaats is voor politieke correctheid en 'linkse tirannie'.

'De mensen die geloven dat onze cultuur een onderdrukkend patriërarchaat is, willen niet toegeven dat de huidige hiërarchie misschien gebaseerd is op competentie.'

Peterson en zijn aanhang pleiten vol vuur voor een terugkeer naar traditionele genderrollen, waarbij de alfaman vanuit een elitepositie macht en controle uitoefent over zichzelf, maar vooral over alle anderen die geen alfaman zijn. Dat doet hij voor hun eigen bestwil, aangezien hij beter geplaatst is om te leiden en richting te geven. Tegenover die alfaman staat de bètaman: fysiek en mentaal zwak, niet assertief, onzeker, en dus geen 'echte man'. Moderne vrouwen worden geschetst als oppervlakkige,

De geknevelde vrouw maakt deel uit van de Karakters-reeks, prikkelende en eigenzinnige teksten die uitnodigen tot reflectie en discussie. De reeks is een samenwerking tussen Studium Generale, Rekto:Verso, Vlaams-Nederlands huis deBuren en Academia Press.

www.academiapress.be/nl/karakters



D/2025/45/100 - ISBN 9789020947472 - NUR 740

Vormgeving cover: Studio Lannoo

Vormgeving binnenwerk: Studio Lannoo

Zetwerk binnenwerk: Studio Lannoo

© Bieke Purnelle en Uitgeverij Lannoo nv Tiel, 2025.

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij Academia Press

Coupure Rechts 88

9000 Gent - België

www.academiapress.be

Uitgeverij Academia Press maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij, de boeken- en multimediodivisie van Uitgeverij Lannoo nv.